

ใบความรู้ เรื่อง ภาพยนตร์เรื่องควหาวน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
หน่วยที่ ๓ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๓ เรื่อง วิจักษ์วรรณคดี
รายวิชาภาษาไทย รหัสวิชา ท๒๑๑๐๒ ภาคเรียนที่ ๒ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

วรรณกรรม หมายถึง งานหนังสือ, งานประพันธ์, บทประพันธ์ทุกชนิดทั้งที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง, เช่น วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ วรรณกรรมของเสฐียรโกเศศ วรรณกรรมฝรั่งเศส วรรณกรรมประเภทสื่อสารมวลชน.

วรรณคดี หมายถึง วรรณกรรมที่ได้รับความนิยมว่าแต่งดีมีคุณค่าเชิงวรรณศิลป์ถึงขนาด เช่น พระราชนิพนธ์สิบสองเดือน มัทนะพาธา สามก๊ก เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน.

ความเป็นมา

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ประทานความเป็นมาของภาพยนตร์เรื่องควหาวนไว้ว่า รัชกาลที่ ๒ คงได้พระราชทานพระราชนิพนธ์ขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๑ ทรงชมฝีพระหัตถ์สมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี แต่ครั้งยังทรงเป็นสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้าหญิงบุญรอด ด้วยทรงมีความสามารถเป็นเลิศในการปรุงเครื่องเสวย ส่วนจุดประสงค์ในการพระราชนิพนธ์ก็เพื่อใช้เป็นบทเห่เรือเสด็จประพาสส่วนพระองค์

ประวัติผู้แต่ง

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ ๒ ในพระบรมราชวงศ์จักรี มีพระนามเดิมว่า ฉิม ทรงพระราชสมภพเมื่อวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๑๐ ที่ตำบลอัมพวา อำเภออัมพวา เมืองสมุทรสงคราม เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชและสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติใน พ.ศ. ๒๓๕๒ ทรงดำรงสิริราชสมบัติอยู่ ๑๖ ปี และเสด็จสวรรคต พ.ศ. ๒๓๖๗

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงพระปรีชาสามารถหลายด้าน เป็นทั้งนักรบ นักปกครอง นักบริหาร ศิลปิน กวี ช่าง ได้ทรงทำนุบำรุงบ้านเมืองทั้งด้านการปกครองและการศาสนา ทรงรักษาสัมพันธไมตรีกับบรรดาประเทศเพื่อนบ้าน ด้วยการแต่งราชทูตไปเจริญพระราชไมตรีกับจีน และผูกมิตรกับประเทศตะวันตกทั้งอังกฤษและโปรตุเกสในด้านศาสนาโปรดให้จัดพระสมณทูตไปประเทศลังกา โปรดให้สังคายนาบทสวดมนต์ รวบรวมนักปราชญ์ราชบัณฑิตให้แต่งมหาชาติคำหลวง ซึ่งสูญหายไป ๖ กัณฑ์ คือ ทิมพานต์ ทานกัณฑ์ จุลพน มัทรี สักบรรพ และฉกษัตริย์ ให้ครบบริบูรณ์ทั้ง ๑๓ กัณฑ์ ได้ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์วัดหลายแห่ง โดยเฉพาะวัดอรุณราชวรารามถือว่าเป็นวัดประจำรัชกาลโปรดให้สร้างพระอุโบสถและพระวิหารขึ้นใหม่ นอกจากนี้ยังทรงฟื้นฟูประเพณีวิสาขบูชา ให้เป็นพิธีหลวง

ในด้านศิลปวัฒนธรรมนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงทำนุบำรุงศิลปะทุกประเภทให้เจริญรุ่งเรือง ทั้งวรรณคดี นาฏศิลป์ และศิลปกรรม เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม พระองค์ทรงเป็นกวีที่มีพระราชนิพนธ์หลายเรื่องหลายแนว ทรงพระราชนิพนธ์บทละครในเรื่องอิเหนา รามเกียรติ์ บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ไชยเชษฐา ไกรทอง มณีพิชัย และควหาวน ภาพยนตร์เรื่อง บพพากย์รามเกียรติ์ตอนต่าง ๆ มีนางลอย เอราวดี เป็นต้น บทพระราชนิพนธ์บทละครรำนั้นทรงพิถีพิถันให้บทละครสอดคล้องกับทำรำนานาฏศิลป์ในรัชสมัยนี้จึงได้ชื่อว่าเจริญสูงสุดเป็นแบบอย่างของสมัยต่อมา ทรงพระราชนิพนธ์เพลงที่ไพเราะ

คือเพลงพระสุบิน หรือเพลงบุหลันลอยเลื่อน นอกจากนี้ยังมีพิพิธภัณฑ์ในงานช่างแกะสลักตั้งปรากฏที่บ้าน ประตู่แกะสลักวัดสุทัศน์เทพวราราม

ในโอกาสจิตสมัยครบ ๒๐๐ ปี แห่งพระบรมราชสมภพ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑ องค์การเพื่อการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือยูเนสโก (องค์การยูเนสโก) ได้ยกย่องพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยให้ทรงเป็นบุคคลสำคัญของโลก และเนื่องด้วยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงเป็นศิลปินหลายแขนง ทางราชการจึงประกาศให้วันพระบรมสมภพ คือ ๒๔ กุมภาพันธ์ของทุกปี เป็นวัน “ศิลปินแห่งชาติ”

วัตถุประสงค์ในการแต่ง

๑. เพื่อทรงชมฝีพระหัตถ์สมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี
๒. เพื่อใช้เป็นบทเห่เรือเสด็จประพาสส่วนพระองค์

ลักษณะคำประพันธ์

กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวานนี้แต่งตามแบบกาพย์เห่หรือกาพย์เห่เรือ คือแต่งเป็นโคลงผสมกาพย์ โดยมีโคลงสี่สุภาพ ๑ บท เป็นบทนำหรือขึ้นต้น แล้วแต่งเป็นกาพย์ยานี ๑๑ ไม่จำกัดจำนวน ขยายความต่อจากโคลงบทนั้น โดยมากเนื้อความในกาพย์ยานีบทแรกจะเปลี่ยนความโคลงสี่สุภาพตอนต้น

บทประพันธ์ในลักษณะนี้ หากพรรณนาความรู้เกี่ยวกับเรือหรือการเดินทางทางเรือ เรียกว่ากาพย์เห่เรือ แต่ถ้าพรรณนาเรื่องอื่น ๆ จะเป็นเรื่องใดก็ได้ เช่น ชมนก ชมหนังสือ หรือชมเครื่องคาวหวาน ดังที่อ่านนี้ เรียกว่า กาพย์เห่

เนื้อเรื่อง

กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน กล่าวถึงลักษณะเด่นของอาหารไทยโบราณชนิดต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนถึงความประณีตในวัฒนธรรมด้านอาหารของคนไทย โดยพระราชนิพนธ์เชื่อมโยงอาหารกับนางผู้เป็นที่รักอย่างกลมกลืนแยบคาย ผู้อ่านจึงได้ความรู้ด้านเรื่องอาหารพร้อมกับความเพลิดเพลินจากบทประพันธ์

โคลง

๑ แกงไก่มีสมันเนื้อ	นพคุณ พี่เอ๋ย
หอมยี่ห่วยรสจุน	เฉียบร้อน
ชายไต่บริโภคนกยูง	พิศวาส หวังนา
แรงอยากยอหัตถ์ซ้อน	อกให้หวานแสง ๆ

กาพย์

๑ มัสมันแกงแก้วตา	หอมยี่ห่วยสร้อยแรง
ชายไต่ได้กลิ่นแกง	แรงอยากให้ไผ่ฝันหา
๑ ยาใหญ่ใส่สารพัด	วางจานจัดหลายเหลือตรา
รสดีด้วยน้ำปลา	ญี่ปุ่นล้ำย้าวนใจ
๑ ตับเหล็กลวกหล่อนต้ม	เจื่อน้ำส้มโรยพริกไทย

โอชาจะหาไหน	ไม่มีเทียบเปรียบมีนาง
๑ หมูแฉมแหลมเลิศรส	พร้อมพริกสดใบทองกลาง
พิศห่อเห็นรวงชาง	ห่างห่อหวานป่วนใจโยย
๑ ก้อยกึ่งปรุงประทีน	วางถึงลิ้นดินแด่โดย
รสทิพย์หยิบมาโปรย	ฤจะเปรียบเทียบทันขวัญ
๑ เทโพพั้นเนื้อท้อง	เป็นมันย่องล่องลอยมัน
นำชดรสครามครัน	ของสวรรค์เสวยรมย์
๑ ความรักยกเปลี่ยนท่า	ทำน้ำยาอย่างแกงขม
กล่อมกล่อมเกลี้ยงกลม	ขมไม่วายคล้ายคล้ายเห็น
๑ ข้าวหุงปรุงอย่างเทศ	รสพิเศษใส่ลูกเอ็น
ใครหุงปรุงไม่เป็น	เช่นเชิงมิตรประดิษฐ์ทำ
๑ เหลือรู้หมูป่าต้ม	แกงคั่วส้มใส่ระกำ
รอยแจ่มแห่งความขำ	ข้า้ทรวงเศร้าเจ้าตรากตรอม
๑ ข้า้พล่าเนื้อสด	ฟุ้งปรากฏรสหื่นหอม
คิดความยามถนอม	สนิทเนื้อเจือเสาวคนธ์
๑ ลำเตียงคิดเตียงน้อง	นอนเตียงทองท่าเมืองบน
ลดหลั่นชั้นชอบกล	ยลอยากนิทรคิดแนบนอน
๑ เห็นหุ่มรุ่มทรวงเศร้า	รุ่มรุ่มเร้าคือไฟพอน
เจ็บไกลในอวรณ์	ร้อนรุ่มรุ่มกุ่มกลางทรวง
๑ รังนกนึ่งนำชด	โอชารสกว่าทั้งปวง
นกพราวจากรังรวง	เหมือนเรียมร้างห่างห้องหวาน
๑ ไตปลาเสแสร้งว่า	ดูจวาจากระปิดกระบวน
ไบโคกบอกโคกครวญ	ให้พี่เศร้าเจ้าดวงใจ
๑ ผักโหมซื้อเพราะพริ้ง	เป็นโหมนึ่งฤโหมไหน
ผักหวานชานทรวงใน	ใคร่ครวญรักผักหวานนาง ฯ

สาระสำคัญของเรื่อง

กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวานพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒ เป็นวรรณคดีที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประเพณีมีเนื้อความพรรณนาอาหารคาวหวาน และผลไม้ต่าง ๆ

๑. เครื่องคาวที่ปรากฏในคำประพันธ์ คือ มัสมัน ยำใหญ่ ตับเหล็กลวก หมูแฉม ก้อยกึ่ง แกงเทโพ น้ำยา แกงอ่อม ข้าวหุงปรุงอย่างเทศ แกงคั่งส้มใส่ระกำ พล่าเนื้อ ลำเตียง หุ่ม รังนก ไตปลา แสร์ว่า

๒. กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวานมีลักษณะเป็นนิราศ กล่าวคือมีการคร่ำครวญถึงนางอันเป็นที่รัก

๓. กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน เป็นบทประพันธ์ที่นักวรรณคดีนิยมกันว่าเป็นวรรณคดีบริสุทธิ์ คือเพ่งเล็งความงดงามไพเราะยิ่งกว่าอย่างอื่น

คุณค่าของเรื่อง

คุณค่าของวรรณคดีเรื่องนี้ อยู่ที่ความไพเราะ และความคมคายของบทเปรียบเทียบในการพรรณนาที่ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพ รูปลักษณ์ กลิ่น สี ของอาหารได้อย่างชัดเจน อาหารที่ปรากฏในเรื่องภาพย่แห่งชมเครื่องคาวหวานสามารถเล่าเรื่องราวได้มากมาย ทั้งวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และสภาพบ้านเมืองทำให้ภูมิใจในเอกลักษณ์ของอาหารไทยที่มีความงดงามวิจิตร ละเอียดย่อน และพิถีพิถันในทุกขั้นตอนการทำ เป็นแบบอย่างที่ดีที่ผู้หญิงไทยในปัจจุบันควรยึดถือ และตระหนักถึงความสำคัญของเสน่ห์ปลายจวัก

คำศัพท์

คำศัพท์	ความหมาย
กล	เหมือน
กล่อมเกลี้ยงกลม	รสกลมกล่อม
ก้อย	อาหารชนิดหนึ่งคล้ายปลา จำจากเนื้อ ปลา หรือกุ้งที่ยังดิบ
แกงขม	เครื่องผักต้ม เช่น มะระ ผักบุ้ง เป็นต้น หั่นเป็นชิ้น ๆ สำหรับรับประทานกับขนมจีนน้ำยา
แกงคว่ำส้ม	แกงที่ปรุงน้ำพริกคล้ายแกงส้มแต่ใส่กะทิ มี ๒ แบบ คือแบบรสเค็ม เช่น แกงคว่ำไบยอ แกงอ่อมมะระปลาตุก เป็นต้น และแบบสองรสมีรสเปรี้ยวและหวาน เช่น แกงคว่ำแซบ แกงหมูเทโพ หรือแกงปลาเทโพ เป็นต้น
ซ็อน	ยกมือทุบแรง ๆ
ความขำ	ความลับ ในที่นี้หมายถึง ความลับระหว่างกวีกับนาง
คร่ำ	คอย
ซ้ำซ้ำ	คือคำว่า ซะซ้ำ เป็นคำอุทานแสดงความดีใจ แปลกใจ
เช่นเชิงมิตรประดิษฐ์ทำ	เหมือนกับที่นางตั้งใจทำ
แด	แด
ดับเหล็ก	คำที่ใช้ฆ่าของหมู เป็นอวัยวะในท้องหมูที่อยู่ใต้ชายโครงซ้าย มีหน้าที่ทำลายเม็ดเลือดแดงที่เสีย
ไตปลา	เนื้อที่เป็นก้อนอยู่ในกระเพาะปลาบางชนิด เช่น ปลาทุ เป็นต้น ใช้หมักเกลือแล้วปรุงอาหารแบบเครื่องจิ้ม
เทโพ	ชื่อปลาน้ำจืดชนิดหนึ่ง ไม่มีเกล็ด
น้ำปลาญี่ปุ่น	ในที่นี้หมายถึง เครื่องปรุงประเภทน้ำปลาหรือซอสปรุงรสคล้ายซีอิ๊ว
นิทร (อ่านว่า นิด)	นอน
พร้อง	พูดถึง
ปล่า	อาหารยำใช้เนื้อสัตว์สด ๆ ปรุงรสด้วยน้ำมะนาว พริก และใส่ตะไคร้หั่นฝอย ใบสะระแหน่ เป็นต้น
เพราะ	ไพเราะ

คำศัพท์	ความหมาย
ประทีน	เครื่องหอม
ไฟฟอน	กองไฟที่ดับแล้วแต่ยังมีความร้อนระอุอยู่
ภุญช์	รับประทาน
มีสมัน	แกงชนิดหนึ่งปรุงด้วยเครื่องเทศ เช่น ลูกผักชี ยี่หระ ลูกกระวาน ใบกระวาน อบเชย กานพลู เป็นต้น
มีอนาง	ผีมีอนาง
เมืองบน	เมืองฟ้า เมืองสวรรค์ หรือบางแห่งเรียกว่า เมืองเหนือ
ยำใหญ่	อาหารยำแบบไทย ประกอบด้วยเนื้อกุ้ง หมู ไช้ และแตงกวา เป็นต้น
ยี่หระ	เครื่องเทศชนิดหนึ่งกลิ่นหอมฉุน เม็ดรีเล็ก
รังนก	รังนกนางแอ่นทำด้วยน้ำลายนกที่ขยอกออกมาจากลำค้ำ ใช้แห้งแล้วทำอาหารคาวได้
รางซาง	สวยงาม เค้น
ลดลั่นชั้นขอบกล	มีลวดลายเป็นชั้น ๆ อย่างสวยงาม
ล่าเตียง	(ในหนังสือพระราชวิจารณ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าด้วยเรื่องจดหมายเหตุทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี เรียก หน้าเตียง) อาหารที่ทำด้วยไชโรยเป็นฝอยบนกระทะ แล้วหุ้มไส้ที่ทำด้วยกุ้งสับปรุงรส พับห่อเป็นชิ้นสี่เหลี่ยมพอคำ บางแห่งเรียกว่า หุ้ม
ลูกเอ็น	หรือลูกเฮ็ด คือลูกกระวาน
แสร้างว่า	ในความว่า “ไต้ปลาเสแสร้างว่า หมายถึง อาหารชนิดหนึ่งเป็นเครื่องจิ้มที่ตั้งใจทำแทนไต้ปลาโดยใช้เนื้อปลาอย่างแทนไส้ปลาปัจจุบันทำด้วยกุ้งก้ามกราม
เสาวคนธ์	กลิ่นหอม
หมูแฉม	อาหารว่าง ทำด้วยเนื้อหมูและข้าวคั่วไม่
หุ้ม	อาหารว่างคล้ายล่าเตียง แต่ไส้ทำด้วยหมูสับและห่อใหญ่กว่าล่าเตียง
หื่นหอม	หอมมากจนเร้าอารมณ์
เหลื่อตรา	เหลื่อที่จะพรรณนาหรือคะเนนับ
อ่อม	แกงชนิดหนึ่งคล้ายแกงคั่วแต่ใส่มะระ มักแกงกับปลาตุ๋น
เอบาง	ในที่นี้หมายถึงผู้หญิง
โอชา	มีรสดี อร่อย